

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรม สาขาจังหวัดพิจิตร เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตรโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๙๘ คน จากการสุ่มประชากรโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro yamane) ในจำนวนประชากร ๕๖,๒๔๘ คน โดยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบโดยการทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และสรุปข้อมูลปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยจำแนกตาม ด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ด้านความรู้ ด้านคุณธรรม

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร โดยจะสรุปตามลำดับ ดังนี้

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๕๐ มีอายุมากกว่า ๕๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๖๙ คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๕๐ มีระดับการศึกษาประถมศึกษาจำนวน ๒๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๑๐ และมีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาทจำนวน ๑๗๙ คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๐๐

๕.๑.๒ ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรม สาขาจังหวัดพิจิตร สามารถสรุปผลและอภิปรายได้ดังนี้ คือ

ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร โดยรวม

พบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๑. ด้านความรู้ พบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.03$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒. ด้านความมีภูมิคุ้มกัน และด้านคุณธรรม พบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความมีภูมิคุ้มกันและด้านคุณธรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓. ด้านความมีเหตุผล พบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความมีเหตุผลในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.85$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔. ด้านความพอประมาณ พบว่า คิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความพอประมาณในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.80$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๓ เปรียบเทียบความคิดเห็นของเกษตรกร การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ประกอบด้วยด้าน ด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ด้านความรู้ และด้านคุณธรรม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวกันและการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference:LSD) นำไปสู่การตอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดได้ดังตารางที่ ๕.๑

ตารางที่ ๕.๑ สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ตัวแปรอิสระ	ผลการทดสอบ	
	ยอมรับสมมติฐาน	ปฏิเสธสมมติฐาน
สถานภาพส่วนบุคคล		
- เพศ		✓
- อายุ		✓
- ระดับการศึกษา	✓	
- รายได้ต่อเดือน	✓	

จากตารางที่ ๕.๑ สรุปผลการทดสอบสมมติฐานในการวิจัยแยกตามสถานภาพส่วนบุคคลดังต่อไปนี้

เพศ พบว่าเกษตรกรที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร โดยรวมไม่แตกต่างกัน (sig. = ๐.๗๒๓) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าไม่แตกต่างกัน

อายุ พบว่าเกษตรกรที่มีอายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร โดยรวมไม่แตกต่างกัน (sig. = ๐.๑๑๐) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าเกษตรกรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความพอประมาณ และด้านความมีเหตุผลแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วน ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ด้านความรู้ ด้านคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

ระดับการศึกษา พบว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร โดยรวมแตกต่างกัน (sig. = ๐.๐๔๘) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความพอประมาณและด้านความมีเหตุผล ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ด้านความรู้ และ ด้านคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

รายได้ต่อเดือน พบว่าเกษตรกรที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร โดยรวมแตกต่างกัน (sig. = ๐.๐๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า เกษตรกรที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความพอประมาณและ

ด้านความมีเหตุผล ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ด้านความรู้ และ ด้านคุณธรรม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้และด้านความมีเหตุผลเกษตรกรมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเกี่ยวกับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร โดยจะอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

๕.๒.๑ ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร

จากผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๒$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรในจังหวัดพิจิตร ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร อยู่ในระดับที่มาก ได้แก่ ๑) ด้านความพอประมาณ ๒) ด้านความมีเหตุผล ๓) ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ๔) ด้านความรู้ ๕) ด้านคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์^๑ ได้ศึกษาเรื่อง การรับรู้บทบาทของกองทัพบกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี จากผลการวิจัยเอกสารเชิงคุณภาพพบว่า มีหลักพุทธธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลายหลักธรรม เป็นหลักการสำคัญที่ปรากฏในพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการวางรากฐานแนวคิดจากพลตรี พิเศษฐ์ วิสัยจรได้ใช้หลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎร เช่น หลักมัชฌิมาปฏิบัติ หลักพึ่งตนเอง เป็นต้นโดยเน้นให้ประชาชนอยู่ได้โดยไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ไม่แก่งแย่งชิงดี ประกอบสัมมาอาชีพ กินอยู่อย่างพอเพียง เอื้อเฟื้อแบ่งปัน บริโภควัตถุอย่างคำนึงถึงอัตถประโยชน์อย่างสูงสุด ไม่ฟุ้งเฟ้อ สำหรับผลการวิจัยเชิงปริมาณภาคสนาม ณ หมู่บ้านชาดจาก การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้สถิติพื้นฐานได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ๓ ด้านการรับรู้ต่อผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎร ราษฎรที่เข้าร่วมโครงการฯ รับรู้ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($X = ๓.๖๓$)

เมื่อพิจารณาารายด้านมีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

๑. ด้านความพอประมาณ จากผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร

^๑ พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์, “การรับรู้บทบาทของกองทัพบกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ

พัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความพอประมาณในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (วันยาว)**^๒ ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนากับหลักเศรษฐกิจในแนวพระราชดำริ” ความรู้จักพอประมาณได้เริ่มจากสมมติฐานภายใต้จิตสำนึกใน ตัวมนุษย์ และเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ตามหลัก ปฏิบัติที่คำนึงถึงศีลธรรม ในการประกอบสัมมาอาชีวะ โดยใช้สติปัญญาควบคุมความอยากและกำหนดเป้าหมายของการดำเนินชีวิตไปสู่การมีคุณภาพและจิตวิญญาณที่อิสระ

๒. ด้านความมีเหตุผล จากผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความมีเหตุผลในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาจุลศักดิ์ จิรวทฺตโน (รณน้อย)**^๓ ได้ศึกษาเรื่อง “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน” ด้านหลักพุทธธรรมที่ปราชญ์อีสานนำมาใช้ คือ อิทธิบาท ๔ ขวราสธรรม ๔ สังคหัตถ์ ๔ เป็นหลักในการทำงาน โดยเฉพาะในด้านการผลิตเพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน ผลจากการที่ดำเนินตามหลักธรรม ทำให้ปราชญ์อีสานและสมาชิกสามารถอุ้มชูตัวเองได้ สามารถดำรงอยู่อย่างไม่เดือดร้อน มีพอกินพอใช้ มีความสุขจากการทำงาน มีอาหารที่พอเพียง ทำให้ครอบครัวมีความสงบเป็นปกติสุขพ้นจากความเป็นหนี้สิน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต ดำเนินชีวิตแบบพอกินพอใช้เป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดี วิธีการแนวคิดของปราชญ์อีสาน เป็นแนวคิดที่มุ่งไปสู่ความยั่งยืน ด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง พอประมาณ ไม่โลภมาก ไม่ประมาท มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต

๓. ด้านความมีภูมิคุ้มกัน จากผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความมีภูมิคุ้มกันภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (หานนท์)**^๔ ได้ศึกษาเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ(สมาน สุเมโธ)” ผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)

^๒พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (วันยาว), “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

^๓พระมหาจุลศักดิ์ จิรวทฺตโน (รณน้อย) “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

^๔พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (หานนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)” วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

สงเคราะห์ลงเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ (๑) ผลในด้านกายภาพที่มีต่อสังคมและชุมชน (๒) ผลในด้านจิตใจ และปัญญาที่มีต่อสังคมและชุมชน ซึ่งในข้อแรก มีผลต่อการพึ่งตนเอง, หน้าที่ในครอบครัว, การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน, การสืบสานประเพณี, โครงการและการพัฒนาองค์กรสงฆ์และชุมชน ส่วนในข้อที่สอง เป็นการส่งเสริมความรู้ด้านปรัชญา และวิชาการทางพระพุทธศาสนา และเป็นการส่งเสริมความรู้เชิงอนุรักษ์

๔. ด้านความรู้ จากผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมชาย สิริจินโท (หานนท์)^๕ ได้ศึกษาเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของ พระเทพวรคุณ(สมาน สุธเมธ)” การพัฒนาด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา แต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆ นอกจากนั้น ก็ได้ศึกษาถึง โทษ(ผลกระทบ) ของการไม่พัฒนาคุณภาพชีวิต คุณค่าของการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งต่อตนและสังคม หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๕. ด้านคุณธรรม จากผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สาขาจังหวัดพิจิตร ด้านคุณธรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นายมนูญ มุกข์ประดิษฐ์^๖ ในการศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การพัฒนาประเทศในช่วง ๕ ทศวรรษที่ผ่านมาชี้ให้เห็นชัดถึงผลการพัฒนาที่ไม่สมดุลทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้เกิดปัญหาความยากจนและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนอกจากนี้ความอ่อนแอของสังคมไทยภายใต้กระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมยังก่อให้เกิดปัญหาทางศีลธรรม จริยธรรม และค่านิยม ในวิถีชีวิตที่ติงามของคนไทยอย่างรุนแรงอีกด้วย ขณะเดียวกันกับที่โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๓,๐๐๐ โครงการที่มุ่งเน้นความ พออยู่ – พอกิน พอเพียงและคุณภาพชีวิตของประชากรที่ได้น้อมนำเอาหลักพระพุทธธรรมมาเป็นแนวทางการพัฒนาของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ก่อให้เกิดคุณูปการแก่ประชาชนและประเทศชาติเป็นอนกอนันต์ จนกระทั่งภาครัฐได้น้อมนำเอาไปเป็นปรัชญานำในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาของประเทศไทย

^๕พระมหาสมชาย สิริจินโท (หานนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของ พระเทพวรคุณ (สมาน สุธเมธ)” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗),บทคัดย่อ.

^๖นายมนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “วิเคราะห์ ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗),บทคัดย่อ.

๕.๒.๒ เปรียบเทียบความคิดเห็นความคิดเห็นของเกษตรกรการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

เกษตรกรที่มีเพศ ต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร โดยรวมไม่แตกต่างกัน ($\text{sig.} = 0.7123$) จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เมื่อพิจารณาเกษตรกรที่มีเพศต่างกันในแต่ละด้านพบว่า เกษตรกรที่มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของภิรมย์ สุทา^๑ ได้ศึกษาวิจัย **บทบาทผู้นำต่อการพัฒนาท้องถิ่น; ศึกษาเฉพาะกรณีสุขาภิบาลแมริม จังหวัดเชียงใหม่** จากการศึกษาพบว่า ประชาชนต้องการให้ประธานสุขาภิบาลต้องมาจากการเลือกตั้งซึ่งสรุปว่าประธานที่มาจากการเลือกตั้งมีความรู้ความสามารถไม่ด้อยไปกว่าประธานที่มาจากการแต่งตั้งและประธานที่มาจากการเลือกตั้ง เห็นว่าความสำคัญของปัญหาของประชาชนมากกว่าประธานที่มาจากการแต่งตั้งจากการทดสอบสมมติฐานพบว่า เพศ อายุ สถานภาพ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่าอายุต่างกัน แต่ระดับความเห็นไม่แตกต่างกัน

เกษตรกรที่มีอายุต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร โดยรวมไม่แตกต่างกัน ($\text{sig.} = 0.110$) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าเกษตรกรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความพอประมาณ และด้านความมีเหตุผลแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนด้านความมีภูมิคุ้มกัน ด้านความรู้ ด้านคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เชิดชัย ธุระแพง และคณะ**^๒ ได้ศึกษาวิจัย เรื่องเจตคติของสมาชิกที่มีต่อการดำเนินงานของสหกรณ์เครดิตยูเนียน ตำบลวังตะโก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาถึงเจตคติของสมาชิกที่มีต่อการดำเนินงานของสหกรณ์เครดิตยูเนียนตำบลวังตะโก อำเภอเมืองจังหวัดเพชรบุรี พบว่าสมาชิกสหกรณ์ยูเนียนตำบลวังตะโก ที่มีระยะเวลาการเป็นสมาชิก อายุ อาชีพ รายได้ต่อเดือน และจำนวนหุ้นต่างกัน มีเจตคติต่อการดำเนินงานใน ๔ ด้าน โดยรวมทุกด้านไม่แตกต่างกันทุกด้านกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร โดยรวมแตกต่างกัน ($\text{sig.} = 0.048$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความ

^๑ภิรมย์ สุทา บทบาทผู้นำต่อการพัฒนาท้องถิ่น; ศึกษาเฉพาะกรณีสุขาภิบาลแมริม จังหวัดเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์การปกครอง (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐) หน้าที่ ๑๒๕-๑๒๖

^๒เชิดชัย ธุระแพง และคณะ, "เจตคติของสมาชิกที่มีต่อการดำเนินงานของสหกรณ์เครดิตยูเนียนตำบลวังตะโก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี" วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยเพชรบุรี, ๒๕๔๗, หน้าที่ ๑๒๔

คิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความพอประมาณและด้านความมีเหตุผล ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ด้านความรู้ และ ด้านคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อริษฐ์ เลาลิต^๔** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรต่อการพัฒนาสังคม เกษตรกรที่ยั่งยืน” ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบการปฏิเสธสมมติฐานว่า ตัวแปรอิสระ ๔ ตัวแปร จากจำนวนตัวแปรทั้งหมด ๖ ตัวแปร พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับประเด็น โครงสร้าง อำนาจ บทบาท หน้าที่ การจัดองค์กรของกองทุนฯ คือ เพศ อายุ การศึกษา และอาชีพ ส่วนตัวแปรอิสระ ๒ ตัวแปรจากจำนวนตัวแปรทั้งหมด ๖ ตัวแปร พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับประเด็นในการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ เพศ, อายุ จากการเปรียบเทียบว่า การศึกษาของเกษตรกรผู้ตอบแบบสอบถามจะมีผลต่อการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนแตกต่างกันหรือไม่ จึงตั้งสมมติฐานว่า “การศึกษาต่างกันจะมีผลต่อความสัมพันธ์ในการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนแตกต่างกัน” จากผลการวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนเปรียบเทียบ พบว่า ค่าMean ของกลุ่มเกษตรกรที่จบชั้นประถมศึกษา หรือต่ำกว่า = ๒๖.๐๖ กลุ่มเกษตรกรที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น = ๒๔.๓๔ กลุ่มเกษตรกรที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าสูงกว่า = ๒๖.๕๙ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ค่า Sig. ในที่นี้ = ๐.๐๐๑) ค่าMean ดังกล่าวทั้ง ๓ ค่านี้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงต้องยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผลการวิจัยแสดงว่า การศึกษาที่แตกต่างกันของเกษตรกรนั้น ย่อมมีผลต่อความสัมพันธ์ในการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนแตกต่างกันตามไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่ำจะมีการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาได้ดีกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูง

เกษตรกรที่มีรายได้ต่อเนื่องต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขา จังหวัดพิจิตร โดยรวมแตกต่างกัน (sig. = ๐.๐๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า เกษตรกรที่มีรายได้ต่อเนื่องต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร ด้านความพอประมาณและ ด้านความมีเหตุผล ด้านความมีภูมิคุ้มกัน ด้านความรู้ และ ด้านคุณธรรม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้และด้านความมีเหตุผล เกษตรกรมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ

^๔อริษฐ์ เลาลิต, “บทบาทของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรต่อการพัฒนาสังคมเกษตรกรที่ยั่งยืน”การค้นคว้าแบบอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง)(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๗๓ - ๗๔.

กิจจา เตชะศิริธนะกุล และธันยมัย เจียรกุล^{๑๐} ได้ศึกษาวิจัยถึงเรื่องรูปแบบการปรับตัวตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่าประชากรในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี ได้รับทราบเรื่องราวเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด และมีความเข้าใจเห็นประโยชน์ของการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน มีการปรับตัวโดยการใช้จ่ายอย่างประหยัดมากที่สุด ซึ่งผู้มีอิทธิพลต่อการใช้จ่ายคือตนเอง โดยเป็นการใช้จ่ายเพื่อซื้ออาหาร และเพื่อการศึกษา ซึ่งสิ่งที่จำเป็น ทำให้เห็นว่าประชากรไม่พุ่มพวยเนื่องจากรายได้ของประชาชนส่วนใหญ่มาจากการทำงาน และมีรายได้ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท ต่อเดือน และประชากรยังไม่เข้าใจความหมายของการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ในตัวเท่าที่ควร จากการทดสอบสมมติฐานพบว่ารายได้ เพศ มีผลต่อการปรับตัว และอายุมีผลต่อการปรับตัวน้อยที่สุด

๕.๓ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยได้ข้อสรุปและการเสนอแนะไว้ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ เพื่อสร้างแนวทางแก้ไข ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ดังนี้

๑. สำนักงานควรมีแผนการพัฒนาเกษตรกรรมที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม
๒. สำนักงานควรกำหนดแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมให้ตรงกับความต้องการ และอาชีพของเกษตรกร
๓. สำนักงานควรให้ความสำคัญและผลักดันให้องค์กรเกษตรกรรมดำเนินการตามแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านพอประมาณ,ด้านความมีเหตุผล,ด้านภูมิคุ้มกัน,ด้านความรู้และด้านคุณธรรม
๔. สำนักงานควรจัดตั้งคณะบุคคลหรือทีมงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยตรงโดยให้เชื่อมโยงกับส่วนราชการหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเครือข่ายในการสานต่อองค์ความรู้ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
๕. สำนักงานควรสนับสนุนให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการให้มีส่วนร่วมระหว่างองค์กรเกษตรกรรมกับสำนักงาน เพื่อกำหนดหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม ในด้านการเกษตรตั้งแต่ระดับเกษตรกรจนถึงระดับองค์กรเพื่อเป็นต้นแบบแห่งการเรียนรู้

^{๑๐}กิจจา เตชะศิริธนะกุล และ ดร. ธันยมัย เจียรกุล “รูปแบบการปรับตัวตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษาชุมชนเมืองจังหวัดอุบลราชธานี” วิทยานิพนธ์หลักสูตรพัฒนารัฐบาลศาสตร, คณะบริหารศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. สำนักงานควรจัดให้มีการบริการให้คำแนะนำแก่องค์กรเกษตรกร ในการดำเนินการ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
๒. สำนักงานควรส่งเสริมให้มีวิทยาลัยชุมชน ตามรูปแบบการศึกษาในระบบและนอกระบบโดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม
๓. เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรในด้านการจัดการเงินทุนและศึกษาความเป็นไปได้ ในการยกระดับกองทุนต่างๆ ของชุมชนให้เป็นธนาคารท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการออมทรัพย์และระบบ การกู้ยืมภายในองค์กร/ชุมชนด้วยหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง
๔. ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และกรณีตัวอย่างจากชุมชนและเครือข่ายต่างๆ ที่ ประสบผลสำเร็จ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ เพื่อสร้างแนวทางแก้ไข ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร ซึ่งได้มีทั้งปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะที่หลากหลายจึงได้ขอคิดสำหรับผู้วิจัยที่จะดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไปดังนี้

๑. ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร
๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรธุรกิจที่ประสบผลสำเร็จเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
๓. ควรมีการศึกษาระบบการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพเพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการได้จะก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร ให้ประสบผลสำเร็จบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือจากทุกภาคส่วน
๔. ควรมีการเพิ่มเครื่องมือในการวิจัยให้กว้างมากขึ้น นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลด้วย แบบสอบถาม เช่น การสังเกตความสามัคคีในองค์กรเกษตรกร การสัมภาษณ์ หรือการสนทนากับผู้นำ องค์กรและสมาชิกองค์กรเกษตรกร เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้ได้ผลตรงกับความเป็นจริงที่สุด